Panait Istrati
Pagini Autobiografice
Primii pasi spre lupta
XII
SOTIR

Trenul se opri în gara Constanța, pe la prânz. Adrian scoborî, îmboborojindu-şi urechile cu gulerul paltonului. Afară, viscol cumplit. Mari şi vijelioase strămutări de zăpadă, ridicate de crivăț, ca nişte nori, măturau cu furie străzile oraşului.

Pe ici, pe colo, apărea ca într-un vârtej, se proptea o clipă şi dispărea, un biet turc sau alt locuitor dobrogean -cu ilic şi cu şalvari - luptând cu vijelia şi ținând şalul turbanului strâns înfăşurat în jurul capului. Adrian se întorcea uneori şi-l privea cu milă: „Cine ştie unde s-o fi ducând”.

În piața Ovidiu, el nu găsi țipenie de om, pe care să-l întrebe unde se află restaurantul „Macedonia” şi se învârti, de mai multe ori în loc, cercetând firmele. La vitrina unei mari librării, el văzu expus, cu ostentație, un impunător tablou reprezentând Peisaj de iarnă. Cu tot frigul, Adrian nu putu trece fără a-l privi cu admirație: „Da! Îşi zise părăsind vitrina, e frumos, foarte frumos, dar ce e frumosul, singur?!”

Şi dând după colțul librăriei, căzu cu ochii drept peste restaurantul „Macedonia”, intră şi străbătu printre mese până la tejgheaua unde se afla birtaşul.

— Ai putea dumneata să-mi spui, dacă vine pe aici Sotir, matrozul bărbos de pe „Dacia?” întrebă Adrian, fără prea mult înconjur.

Da! vine regulat, dar numai după-masă, ca să-şi ia cafeaua şi să mai pălăvrăgească, răspunse negustorul, care era bulgar ori grec, sau poate chiar român, în orice caz, avea ceafa groasă şi-i crăpa cămaşa în spate.

Bun, am să mănânc aici şi să-l aştept.

Era la prânz. Adrian îşi scoase paltonul, luă loc la o masă neocupată de lângă intrare şi fu servit.

*

Pachebotul „Dacia” era unul din cele patru vapoare frumoase ale statului şi care făcea cursa Constața-Aegiptului. Adrian, abia sosit

la Constanța, avea să se îmbarce pe el a doua zi. Sotir, matelotul de care întrebase pe birjar, era de fapt cambuzier pe acest vas şi, în acelaşi timp, una din acele curiozități internaționae pe care nu le întâlneşti decât prin cârciumile onorate de muncitorii mărilor: dar nu o uritoare de poveşti fără de sfârşit, cum se întâmplă cele mai adesea, ci un om straniu prin contradicțiile firii sale: capacitate, hărnicie, cinste, multiple cunoştințe şi nenumărate

— 117-

meserii, pe de o parte: iar pe de alta, vestita sa statornicie, nesupunere, furii şi capricii neînțelese. Unul dintre numeroşii săi comandanți pe bastimentele streine îi spuse într-o zi:

Bravul meu Sotir, dacă ai consimți să stai cinci ani liniştit sub ordinele mele, te-aş face secund!

Mi-e teamă de mucigai... comandante! i-a răspuns el. Şi apoi, nu vreau să fiu secund şi sub „ordinele” dumitale, ci primul şi sub ordinele mele: să nu vă închipuiți că mă comandați întru ceva.

Spunea adevărul, căci nu accepta decât posturile în care, odată la curent cu munca, se executa cu atâta punctualitate, încât orice intervenție devenea de prisos şi târa după dânsa demisia lui.

Adrian îl cunoscuse, în timpul verii anului expirat, într-un mic birt din Sinaia, unde în focul unei aprige discuții obşteşti asupra mişcării revoluționare, care se întindea repede în vremea aceea, Sotir, a cărui ironică rezervă Adrian o remarcase, interveni brusc, avându-i dintr-o dată întrebarea următoare:

Ce eşti tu: A ori S? (Anarhist sau socialist?)

Eu sunt constructor! nu numai doborâtor! răspunse Adrian, cu mândria neofitului.

Ai material de construit?

Îl înjghebăm cum putem.

Şi o să fie loc pentru toată lumea, în noua vostră construcție?

O să fie loc pentru toată lumea, afară de leneşi!

În cazul ăsta, eu n-am să fiu acolo: mie îmi place lenea! făcu Sotir, răsturnându-se spre perete, strâmbându-şi mai tare nasul deja strâmb.

Toți lucrătorii izbucniră în râsete, căci omul care spunea că-i place lenea era plin de ghips, var şi praf, de la cap până la ghete.

Adrian râse şi el. Apoi, soarele fund încă sus, ieşiră împreună cam fără scop şi se pomeniră pe una dintre mândrele alei ale unei mândre reşedințe regale. Adrian se simți numaidecât atras către acest om, mult mai vârstnic decât dânsul, grație instinctului de aventură

care clocotea în fundul ființei sale. Iar gingaşul aventurier, ce era Sotir, nu întârzie nici el, la rându-i, să recunoască în tânărul idealist, cu inima în palmă, un discipol de-o egală gingăşie.

Sotir respira din toată persoana acel aer de altitudine care se desprinde de pe mari grupuri voioase ce coboară de prin munții Elveției în toate serile de vară -aer dătător de dorinți şi care face, trebuie să facă, întâiul farmec al tuturor acelor călători ce nu cunosc graniță, cărora întreg pământul li-e patrie şi ale căror plecări şi sosiri neîncetate le țin adesea loc de prânzuri sigure.

Tot plimbându-se, ei se îndepărtaseră pe o potecă ce părea să nu se mai sfârşească -şi atunci îi fu dat lui Adrian să asculte, pentru întâia oară în viața sa, răsunetul zguduitor al unui mare glas libertar, proclamarea mistică, cu colorit biblic, a celei mai nobile pasiuni omeneşti, când ea se manifestă în starea de pasiune: aceea de a se mişca după propria sa viață şi de-a înlătura orice

de această sfântă patimă, dar voia să numească pe oameni cu un nume cunoscut, întrebă pe Sotir:

Eşti anarhist?

Acesta, puțin cam dezamăgit, căci se credea înțeles mai bine, răspunse cu simplicitate:

Nu... Nu sunt anarhist... Eu sunt numai un om care iubeşte libertatea şi caută să şi-o guverneze, s-o ordoneze. Sunt, cu alte cuvinte, un om liber, pe când anarhiştii nu sunt oameni liberi şi nu iubesc libertatea: ei cred că sunt şi cred c-o iubesc, dar felul vieții lor dovedeşte doar nesupunere a tot ce vine de afară si supunere dulceagă față de tot ce vine dinăuntru. Ei sunt, deci, dezordonați. Or, există o ordine şi o guvernare în toate cele, în Univers şi deci în dragostea noastră pentru libertate de asemenea trebuie să existe, căci nu tot ce vine dinăuntru e îndemn la dragoste. Cea mai mare parte dintre oameni sunt născuți să fie scalvi. A fi om liber, nu e o treabă aşa de uşoară, cum cred anarhiştii -şi nu e uşoară nu numai azi, dar nici mâine, nici în zece secole. A fi sclav, nu înseamnă a avea lanțul muncii nituit în jurul coapsei — după cum, a fi om liber, nu înseamnă deloc a munci pe socoteala ta sau chiar a nu munci nimic. Sclavul e materia brută, destinată prin naştere a fi comandată cu brutalitate, cu izbituri -materie fără calitate, substanță josnică şi supusă, înainte de toate, josniciei sale. Ea este, în opoziție cu materia superioară din care e alcătuit omul liber, ceea ce nisipul e față de pământul fertil şi fără altă mişcare decât aceea care-i este impusă prin voința altora,

aşa cum nisipurile Saharei sunt comandate de vânturi, şi atunci mişcarea ei e catastrofică, oarbă, ea înghite totul! Asta e puzderia sclavă şi sclavagizatoare, platforma care serveşte ori nu unui cap încoronat, ori unui democrat, ori, pur şi simplu, numai unui demagog. C-o fi vorba de gloatele mahalalelor sau de gloate mai restrânse, ca de pildă cele care urlă prin parlamente, ele sunt totdeauna conduse de-o mână tot aşa de sclavă, tot aşa de josnică, dar care a reuşit să se impuie pentru moment, mână care nu cunoaşte decât două forme de existenţă: a izbi sau a fi izbită. A domina sau a fi dominată: şi cum, atât într-un caz cât şi în celălalt, e vorba de aceeaşi silnicie în ochii omului liber, cum ai vrea să fie vorba de libertate în aceste două dominaţiuni?

Sotir tăcu o bună parte de drum, ca să-i dea şi lui Adrian putinţa de-a se rosti:

Care e dar, forma de guvernământ? Întrebă acesta, cam cu ciudă.

Sotir dădu din umeri:

N-am nici una...

Apoi, atunci, eşti tot anarhist!

Nu tocmai: anarhiştii, devenind majoritate, vot fi nevoiţi să ia puterea şi să formeze un guvern, ori dacă nu, el va fi format din cei ce nu sunt anarhişti, căci nisipul omenesc are nevoia de-a fi împins, el n-are iniţiativă, nici dragoste pentru altceva decât pentru ce e contrariul libertăţii. Deci, unde vezi guvernarea fără guvernământ, fără silnicie, această admirabilă definiţie a libertăţii? Căci e

fapt sigur că obligată să ia corp viu peste o materie moartă, sublima expresie a libertăţii nu va mai fi decât o dezgustătoare caricatură a idealului, o fină ţesătură de mătase dată pe mâna unui nebun! Libertatea, dragul meu prieten, adevărata libertate, aceea care se supune legilor ei însăşi, e armonia, evoluţia fără izbituri. Ea nu se află decât în mişcarea astrelor, unde domneşte comandantul suprem, ordinea fără cusur şi fără slăbiciune. Pe pământ, o întâlnim, apropiată de forma ei desăvârşită care e Iubirea, la fiinţe mai puţin complexe decât omul. Cunoşti tu viaţa cocorilor? Ei bine, cocorii for-mează comunitatea ideală. În cârdul lor, fiecare individ se mişcă după voinţă, e liber să mănânce sau nu, să doarmă sau nu, să stea pe un picior sau pe amândouă şi nu au a se supune decât unei singure comenzi: comanda Iubirii. Supunerea la această comandă, nu cunoşte silnicie. Când în toropeala căldurilor de vară, în plină singurătate a câmpiei,

întregul cârd ațipeşte pe apucate, o santinelă rămâne de veghe, gata în orice clipă să lanseze strigătul de pericol. Străjerul acesta ştie că supunerea e absolută, fiind reclamată de iubire şi el îşi ia zborul, fără să se ocupe dacă vreun membru a păcătuit legii, dintr-o pricină ori alta: asta nu mai e treaba lui. Iar când toamna soseşte şi vântul de miazănoapte începe să le umfle penele în răspăr, ei devin melancolici: toți membrii ştiu că un fior al iubirii pluteşte pe deasupra lor. Câteva zile mai târziu, în toiul aşteptării generale, un țipăt brusc şi pătrunzător, urmat îndată de zbor, electrizează tot cârdul, aprinde comunitatea -şi astfel ordinul de plecare către țările calde e dat de acela care prin sensibilitatea lui poartă în el geniul speciei şi care se află întotdeauna în fruntea stolului ce înaintează în unghi obtuz.

Iată toată libertatea pe care o putem dori oamenilor, adevărata anarhie, aceea pe care n-o vom avea niciodată, căci, zice-se, noi suntem ființe superioare cocorilor.

În seara acelei zile de vară, ambii amici se despărțită, făgăduindu-şi să se revadă a doua zi, dar nu se mai revăzură. Adrian, care lucra vopsitoria la un patron, fu transferat la Bucureşti, în dimineața ce urmă neuitatei seri. Băietanul nostru însă avea inimă de amant în amiciție: nu mai putu uita pe Sotir. Şi de câte ori se întâlnea cu mateloții de pe cargoboturile româneşti care „făceau” Constanța şi aruncau ancora la Brăila -oraşul său natal -nu uita niciodată să întrebe de Sotir. Astfel, află într-o zi că colindătorul de la Sinaia îşi reluase vechea meserie de „lup de mare” şi că acum se afla pe „Dacia”.

Ştirea asta dădu foc pulberei. El hotărî să plece în Egipt, unde un alt bun prieten al său se afla de câteva săptămâni şi-i descria minuni de basme feerice. Dar, asta însemna să părăsească țara, ceea ce complica daravera: trebuia un paşaport.

Ei!... De-atâta lucru o şti el, Sotir, să se învârtească. Apoi, mama sa, văduvă, al cărei unic fiu era, se înspăimântă:

Vai de mine, maică, ce-ți trăsneşte prin cap! Să te duci la harapi, peste nouă țări şi nouă mări! Neam de neamul nostru n-a umblat pân aşa depărtăr...

— 120-

Sfârşindu-şi masa, Adrian ceru o cafea şi aprinse o țigară, apoi, cu ochii țintă la uşă, se abandonă acelei visări nevinovate a lucrătorului care se crede la adăpostul grijilor, fiindcă are în buzunar cu ce trăi două săptămâni. Şi, închipuindu-şi ce ochi va deschide Sotir, căzând tronc peste dânsul, Adrian surâse unei mulțumiri de sentimental.

Sotir intră singur şi se frecă de masa lui Adrian, fără să-l vadă. Acesta îl apucă de pulpana hainei şi atunci, într-adevăr, cambuzierul deschise ochii mari, de mare prieten:

Ia te uită, colo! Ce mai faci, mâ? Când ai venit?

Adrian îi prinse mâinile într-ale sale, şi-l trase lângă dânsul.

Stai aici, lângă mine, mai înainte de toate, ca să te simt cum trebuie! Nu-i aşa de scurt ce am să-ți spun.

Şi strigând pe chelner:

O cafea pentru Sotir şi încă una pentru mine!

Ia să te acum la rost, ştrengarule! se repezi Sotir, făcându-se că-l strânge pe Adrian de gât. Aşa ştii tu să-ți iei bună ziua de la prieteni, când speli putina?

Având răspunsul gata pe buze, Adrian îşi cercetă prietenul cu ochi umezi de amant al prieteniei: şapcă de „ieşire" cu cozorocul pe frunte: sprâncene stufoase, umbrind doi ochi negri ce se ofereau să vezi în ei ceea ce-ți stă în inimă: nasul cărnos şi tot strâmb: mustață şi barbă din berechet, să mai dea şi la spâni! Iar peste toată acea față arămie, peri negri şi peri albi.

Țigan cărunt! Ce mai încoace-ncolo! făcu Adrian strângându-i mereu mâinile. Apoi: Mă crezi tu în stare să te fi părăsit în chip aşa de nedemn din bunăvoia mea Nu... Tu nu poți să crezi aşa ceva... Părerea mea de rău a fost mai mare decât a ta, sunt sigur... Dar, n-aveam ce să fac: patronul m-a luat ca pe-o unealtă şi m-a „bombardat" la Bucureşti. Tu ştii, doar, că nu eram liber ca un cocor... Acum, însă, da! sunt liber ca o pasăre!

Pentru cât timp? Întrebă Sotir, cu oarecare ironie.

O ştiu... Dar, nu mi-o aminti! Vreau să uit acum, cu totul, lanțul muncii şi să simt cât mai puternic fericirea de-a mă afla lângă tine.

Sotir plecă capul spre urechea amicului şi întrebă în şoaptă:

Mă iubeşti aşa de tare?!

Adrian îi înşfăcă brațul:

Da, Sotir, te iubesc tare de tot.

Şi ce-ai face pentru mine?

Tot! De-ai fi în pericol, aş striga ca cocorul tău de geniu, dar n-aş pleca decât după ce aş

Sotir părăsi aerul său ironic: cu o căutătură temătoare în juru-i, el zise:

Da, Adrian, nu te înşeli: sunt un prieten, dar nu pentru toată lumea. M-am gândit şi eu adesea la tine, întrebându-mă ce vei fi devenit. Ia, spune-mi, acum, ce cauți la Constanța pe o vreme ca asta? De lucru?

De lucru, dar... În Egipt!

Vrei să pleci în Egipt? Adevărat?

Adevărat. Care-i părerea ta?

Şi când vrei să pleci?

Mâine-seară, cu „Dacia” şi cu... tine!

Tu ştii, deci, că sunt pe „Dacia?”

— Am aflat-o de la un marinar, la Brăila, şi m-a încurajat.

Sotir deveni serios. Scoase din buzunar o cutie luxoasă de țigări străine, oferi lui Adrian şi se servi.

Îți îngădui asemenea lux? Întrebă Adrian, trăgând lacom din țigara aromată.

Întrebatul, părând a veni de departe, răspunse:

— Îmi îngădui, dragul meu, tot ce doresc, dar nu doresc decât ce pot să am. Cutia asta costă la Alexandria un franc şi treizeci. Şi dând drumul privirii afară, pe piață, reveni la chestia amicului său, pe care o uitase: N-aş putea să-ți spun numaidecât tot ce cred asupra boacănei pe care o faci, căci, desigur, tu faci o boacănă plecând. Cunoşti vreo limbă străină?

Greceasca, binişor.

Greceasca e destul de răspândită în Egipt, dar cum sunt sigur că tu n-ai să te mărgineşti la Et şi că nu faci acum decât să deschizi seria boacănelor, ar trebui să mai ştii nițel şi din alte limbi, mult mai răspândite: franceza, italiana. Asta nu e tot. Cu limbi sau fără limb, tot ai să tragi pe dracu de coadă -bineînțeles, suferi mai puțin cât ştii să te rosteşti în limba unei țări. Chestiunea principală însă e să suferi sşi să nu produci suferințe: nu laşi pe nimeni înapoia a, care ar putea să plângă de te-ar pierde?

Care plânge de trei zile!... apăsă Adrian, întristându-se.

O mamă?

— Da.

Sotir văzu durere întipărită pe fața lui Adrian şi fu sigur că a pus degetul pe o rană vie. Aşa fiind, nu voi să cerceteze mai departe şi, ca să-l distragă gândurilor de-acasă, se ridică:

Nu suntem bine aici. Se uită ăştia la noi ca boii. Hai aiurea. Ai văzut marea?

Adrian, care era acum sub asaltul de simțiri răscolite de ideea răspunderii sugerate de Sotir, devenise melancolic. Răspunse fără elan.

— 122-

Nu... N-am văzut niciodată marea... Bun, să ieşim atunci de-aici.

*

Afară, Crivățul se ostoise, dar gerul de ianuarie făcea să crape pietrele. Cei doi amici se îndreptară spre platoul care domină marea, din partea Cazinoului. Adrian părea cu totul abătut, iar Sotir, care de-abia începea să-şi cunoască prietenul, se mustră în sinea sa de pripeala în a spune adevăruri unui amic proaspăt, precum şi de neîndemânarea cu care a făcut-o. El încercă să-l distreze, vorbindu-i de frumusețile ca şi de pericolele mărilor, dar tovarăşul său nu răspundea decât de formă: gândurile sae erau departe. Fraza lui Sotir: „Nu Iaşi pe nimeni în urmă, care ar putea să plângă de te-ar pierde?" îi revenea ca o mustrare de cuget. A trebuit să vie întrebarea lui Sotir, pentru ca să-şi dea seama că mama lui plânge. Şi Adrian trecu în revistă tot ceea ce mama lui îndurase pentru a-l creşte.

Dacă te-aş cântări cu aur, dragul mamei şi dacă mi-ar da cineva tot aurul cântarului, încă n-aşfi răsplătită de ce-am îndurat ca să te fac mare.

Cuvintele astea îi fluturau sub ochi, cu litere de foc.

La un moment dat, un curent de aer umflă platoul şi atunci, ridicând capul, rămase pironit locului: de pe înălțimea malului unde se aflau, marea se desfăşura dinaintea ochilor, ca un imens câmp arat -un câmp ce ridica piscuri spumoase, verzi-străvezii, în apropiere, din ce în ce mai negre şi din ce în ce mai mici, în depărtare, până hăt, la orizont, unde, nemişcător ca şi zarea, se contopea cu cerul de plumb. Zgomotul înăbuşitor al valurilor, care se spărgeau aproape regulat, umpleau văzduhul de un cutremur pe care numai țărmurile mărilor îl cunosc în zilele de furtună.

Adrian contemplă, mut de înfiorare necunoseută, această privelişte ce i se oferea pentru prima oară în viață.

Sotir îl iscodea cu coada ochiului.

Ei... cum ți se pare?

Mi se pare că, pentru a cunoşte şi simți astfel de măreții nebănuite, multe sacrificii trebuiesc acceptate... răspunse Adrian, cu glas stins.

Netăgăduit… Tuturor oamenilor nu li-e dat să cunoască tot ce e demn de cunoscut pe lume.

Mai ales când te-ai născut sărac… completă Adrian.

Tu nu te-ai născut sărac, replică Sotir. Tu te-ai născut bogat. Câţi feciori şi fiice de vistieri n-am plimbat eu de-a lungul mărilor, da câţi la sută dintre ei au văzut în elementul ăsta altceva decât apă, multă apă neagră aşa cum, odată, servind de călăuză unui turist, în Cordilieri, bietul om nu se mai sătura de-a exclama: „Ce de piatră! Ce de lemnărie!”. Aşa: apă, pietre, lemn fiecare vede în

natură, ceea ce poartă în suflet! Dar, ia spune-mi, Adrian, nu ţi-e frică să te încredinţezi unei astfel de puteri?

De ce să-mi fie frică? şi pe Dunăre poţi să te îneci. Moartea este peste tot: pe stradă, o olană îţi cade în cap şi te omoară. Dimpotrivă, într-un naufragiu pe mare moartea însăşi trebuie să aibă măreţia ei. Dar, înainte de-a te gândi la moarte, văzându-te pierdut, zile şi nopţi de-a rândul, pe o casă plutitoare, condusă cu ştiinţă de om, îţi vine mai curând să te gândeşti la măreţia vieţii. ar, după

o pauză: N-am putea să intrăm în vreo cârciumă, de unde să mă satur privind marea, fără să îngheţ? N-am bănuit niciodată că pământul are orizonturi aşa de depărtate! Vai de capul tău, băiete! Nenorocirile tale nu fac decât să înceapă! La intrare, Adrian se opri nedumerit: Tu vrei să intri aici? Fără să răspundă decât cu un semn din ochii râzători, Sotir îl împinse înăuntru şi, arunci,

Adrian se văzu într-unui din acele localuri publice pe care boierii le construiesc cu mâinile lucră-torilor, dar unde lucrătorii nu mai pot să intre după terminare: unde preţurile consumaţiilor sunt ridicate cu atâta neruşinare, încât boierul -patron ar merita să fie trimes numaidecât la jilava: şi în care localuri, chelnerii îmbrăcaţi în vestminte de maimuţe, ca şi stăpânii -sunt pe atât de obraznici cu clientul de înfăţişare modestă, pe cât ei sunt de linguşitori şi slugarnici cu odrasla ciocoiască, venită acolo dinadins, ca să arate curvei, pe care o conduce ca pe chiori, cât îl costă banii de ieftin şi cum ştie el să-i arunce pe fereastră.

Şi, într-adevăr, îndată ce amicii noştri intrară, obrăznicia personalului se dovedi. Un lacheu cu livrea de circ, ai cărui nasturi de tinichea strălucitoare îl făcuse să uite că s-a născut în bălegar, îşi întoarse faţa după uşă şi surâse cu discreţie a valet. Sotir îi şopi ureche:

Să nu crezi, băiatule, că sunt damblagii toți acei care n-au nevoie de un prost ca să le deschidă uşa neîncuiată!

Luând loc la o masă cu vedere lmare, un alt lacheu cu frac, plastron şi cărare de vițel lins pe creştet, se prezentă. Țeapăn şi grav, el întrebă, cu buze de lipitoare lihnită:

Ce doriți?

Sotir, vădit scârbit, răspunse uitându-se afarăprin geamlâc:

Am dori, mai întâi să ştim dacă nu cumva vrei să ne iei la bătaie... Iar, după asta, o sticlă de

vin alb. Ce marcă? Lasă „marca” la o parte şi dă-ne o sticlă de vin alb. Bucuros că poate să se răzbune, sluga lui dârloagă se răsti: Casa noastră, domnule, garantează mara vinurilor sale indigene şi străine! Vrei să discuți cu mine, flăcăule? Casa voastră nu poate să-mi garanteze decât că buzunăreşte

— 124-

După ce fură serviți, Adrian zise:

De ce m-ai adus aici, Sotir? Nu suntem destul de bine îmbrăcați pentru un local ca ăsta. Pe urmă, scumpetea.

Suntem destul de bine îmbrăcați, pentru ca tâlharul de stăpân să ne accepte banii noştri, care n-au miros. Cât despre scumpete, ce să-ți spun? Face un prieten bun nebunii şi mai costisitoare, când vrea să dezmierde un alt prieten bun, atins de inimă acră!

Adrian observa în ochii cambuzierului o sclipire stranie, lunga sa față, arsă de vânturile mărilor, părea unsă cu grăsime, de când se aflau în acest local, încălzit peste măsură. Părul vâlvoi şi barba în dezordine îi dădeau o înfățişare sălbatică.

Sotir scoase batista şi-şi şterse fața, cu o mişcare ce trăda oboseala. Adrian se crezu vinovat, îi luă mâna şi-i zise:

Iartă-mă, dacă-ți pricinuiesc vreo supărare. Nu-mi căuta mie... Eu am, adesea, ca adineauri, momente când mă îndoiesc că mă aflu pe un drum bun şi remuşcărle de-a părăsi mereu pe mama mă copleşesc. În asemenea clipe, prezența unui amic ca tine e binefăcătoare. Totdeauna mi-a fost binefăcătoare prietenia.

— Ai mulți prieteni? Întrebă Sotir cu o linişte neîncrezătoare.

N-am mulți. Am unul singur, un rus, dar, mare ca tine, înțelept şi cu inimă!

Unde se află?

La Cairo. Gândul că ne vom regăsi din nou, mă susține în lupta ce-o dau acum cu icoana mamei, care mă cheamă acasă.

Sotir ridică paharul, ciocni cu Adrian şi zise, cam pe ton ironic:

În sănătatea prietenului tău din Cairo!

Sotir, tu nu mă crezi! făcu celălalt cu ciudă.

Ba, aş vrea să te cred... Dar, tu nu crezi că te înşeli?

Cum nu cred că mă-nşel cu tine!

Cu atât mai bine. Şi ai vrea tu să împărți cu mine acest amic din Cairo?

— Asta e dorința mea cea mai mare, deoarece, înre doi oameni care se iubesc, o lume întreagă de amici încape. Dar, ia spune-mi Sotir: tu eşti lipsit de-o bună prietenie?

Ba, nu-s lipsit, răspunse Sotir, sprijinindu-şi bărbia în palmă, nu-s lipsit: o am, înainte de toate, pe a mea, care-i mai sigură şi apoi...

Şi apoi?

Pe aceea a nectarului ăsta! făcu el, sorbind o înghițitură şi plimbându-l cu voluptate prin gură.

Adrian sări speriat:

E groaznică destăinuirea ta! Ce vrei să mă faci să înțeleg?

Vreau să te fac să înțelegi, fără să e prea disperez, că un om născut pentru prietenie îşi duce viața ca o floare în seră... dacă n-are un fnestins.

Cu alte cuvinte, tu crezi că prietenia nu există?

Nu vreau să spun asta. Ea e rară, dar ar fi să-i negăm evidența, dacă am nega-o. Totuşi, pretind că nimeni nu vine pe lume cu un amic lipit de şira spinării, aşa cum fiecare vine cu plămânii săi -şi vezi tu, dragă Adrian, sclavul prieteniei nu respiră decât cu plămânii acestei amante. Tu îmi pari un astfel de sclav. Eu însumi am fost şi mai sunt şi azi, prin nostalgie, căci într-o zi ori într-alta amanta ne părăseşte. Ea ne părăseşte în urma modificărilor la care orice inimă omenească e supusă: adesea, grație evenimentelor care sunt mâi puternice decât inima omenească şi, câteodată, prin propriile noastre greşeli, deoarece iubirea pasionaților e peste măsură: ea înăbuşă, strângând prea tare.

Sotir se opri.

Vorbind de înăbuşeală, el avea aerul de-a se înăbuşi. Mişcările sale deveneau din ce în ce mai maşinale. Privirea era vagă. Adrian tăcu, cu religiozitate, bănuind că prietenul său îşi răscolea dureri care-i mocneau în fundul inimii.

Sotir reluă firul, ca şi cum ar fi vorbit sieşi:

— Dar, acela care poate să iubească cu o astfel de pasiune un om, iubeşte cu aceeaşi putere tot ce e frumos: şi există obiecte mai puțin capricioase decât amiciția, care se oferă iubirii sale. Acela care e înzestrat cu un dar, se avântă pe aripile lui şi dacă durerea sa e atât de mare, încât hărțuielile vierii zilnice nu-l mai ating cu cu influența lor nefastă, atunci această durere produce opere în care orice om de simțire se regăseşte. e arta desăvârşită.

Artă! Iată încă un prieten mare care trădează cu uşurință... Un alt Dumnezeu, cate te părăseşte tocmai când crezi că i-ai căpătat toată prietenia. Ca un vampir, el te subjugă, sugâdu-te: îți cere tot sângele: te vrea în întregime. Şi, după ce te-ai dat, de de-ajuns să întorci o clipă ochii la o parte... el nu mai e!... A fost o simplă vizită. Dar, după vizita asta, tu rămâi... Însărcinat. Ce greşeală ai făcut? Ai fost prea legat vieții? Ori te-ai deprins prea tare de ea? Nimeni nu ştie.

Acela însă, care, ca mine, n-a fost dăruit cu putere creatoate, deci n-a simțit puterea zvâcnirii ce răsare din nimic şi tremură ca o văpaie de sticlă topită şi umple viața — acela se mulțumeşte cu ceea ce e în afară de artă. Şi, ceea ce e în afară de artă, e imens, căci toată viața rămâne în afară de artă. Nici un artist nu va putea niciodată s-o înlocuiască. Arta este o valoare fictivă, care are curs numai dacă se sprijină pe valorile reale ale vieții, şi aceste valnu permit nici un fals. Sinceritatea absolută ori: jos labele, bancher!

Iată de ce e la mâna oricărui muritor să simtă arta, fără s-o facă, ba chiar fără să bănuiască

existența ei: viața e totul, arta nu e decât o presupunere. Totuşi, şi aici e o greutate. Noi venim pe lume copleşiți de greutatea unui lest, şi lestul acesta e neputința de-a sincer cu tine însuți. Pe nimeni nu înşelăm mai mult decât pe noi înşine. Leacul există: ca să devenim sinceri cu noi înşine, cu semenii noştri, cu viața, trebuie să ne Scufundăm în căldarea unde clocotesc durerile dureri care provin din contrarietatea simțurilor nestatornice să ne ardem până la os şi să revenim la lumină. Dar, iată că revenind, se întâmplă că izvoarele iubirii rămân în căldare, şi atunci individul devine o mortăciune de nesuferit chiar şi pentru ființa cea mai banală, iar viața lui e mai nulă decât a moluştei celei mai reduse. Dacă, însă, inima lui a rezistat la această grozavă căleală şi izvoarele iubirii sale nu s-au secat, atunci omul se avântă cu sinceritate în admirarea frumuseților terestre, care sunt multiple şi veşnice în indiferența lor, iar capacitatea sa de simțire poare îmbrățişa, atunci, Universul.

Când lanțurile frământărilor noastre zadarnice cad zdrobite, viața se liberează de plumbul simțirilor mincinoase şi capătă ritmul unui astru.

Dar... E amarnic. Uneori e chiar amarnic de tot. Noi nu suntem creați ca să ne bucurăm de-o astfel de libertate, căci noi suntem mai complecşi decât astrele: noi suferim, pe când ele nu suferă.

Ființa umană e sociabilă, şi sociabilitatea nu-i nimic altceva decât nevoia de-a face prostii, de-a te da de-a berbeleacul, de-a-ți frânge gâtul, dar nu singur, ci de mână cu un alt zevzec ca tine. Aşa. Există un nerv în noi care ține morțiş să zbârnâie la unison cu alți nervi care zbârnâie: asta se cheamă să fii sociabil. Şi dacă îi retragi omului societatea, apăi e rău...

Mi-am retras-o mie, eu însumi, scârbit de societatea proştilor şi voind să văd dacă pot să trăiesc fără ei. Îmi place pământul, călătoria şi dulcele farniente. Am învățat limbi, câteva, şi am văzut o bună parte a globului. Am fost cultivator în pampa din America de Sud şi am crescut mii de rațe în Mexic. Ştiu să cânt binişor din flaut.

Timp de douăzeci de ani, care au trecut ca o zi, nu m-am întreținut decât cu plantele, cu animalele, cu splendorile firii şi cu flagelele ei, cu puşca, cu flautul şi mai ales cu neasemuita mea inimă acră!... Am avut a face şi cu oameni, atunci când trebuia să mă apăr de ei. Am gustat toată desfătarea pe care o produce munca înverşunată, dar pe care o iubeşti, şi am dat frâu liber hoinărelii, la care avea dreptul. Munceam uneori până ce cădeam în nas peste sapă, şi când trebuia să-mi torn apă pe cap ca să mă dezmeticesc. Apoi, când recolta era schimbată pe câțiva pumni de aur sclipitor şi când vremea odihnei sosea, mă refugiam departe de orice privire omenească, oricât ar fost de sinceră, mă aruncam pe fân cosit, şi acolo, timp de ceasuri întregi, uneori din zori şi până la asfințit, mă abandonam forțelor misterioase care mi-au dat viață. Cele mai adesea, nu mai atârnam de existența conştientă decât doar prin acele scăpărări care străluceau, când de-o amintire, când de alta, şi care erau slobozite de creierul meu somnolent şi vagabond. Iar când lătratul nocturn al câinilor de la fermă şi focul de puşcă, convențional al lui „intrați!" mă aduceau la realitate, n-aş fi putut să

O, Timpule! ție nu ți-e dor uneori de trecut?

Dar alcătuirile omeneşti au toate un sfârşit. Pierdui într-o singură lună două ființe care mă secondau cu devotament şi-mi erau scumpe: o femeie, devenită femeia mea, şi pe fratele ei, răpiți amândoi

de neiertătoarea boală a frigurilor care bântuie acele ținuturi. De-acum încolo, trebuia să trăiesc singur şi cu frica-n sân, căci nu poți să te chemi în societate, când ai în jurul tău oameni care se uită în lături, când le vorbeşti. Şi iată de ce, într-o bună dimineață, mă pomenesc sătul până-n gât, şi de cultura cartofilor mei, şi de privirile piezişe ale celor care mă ajutau. O inimă acră, plină de duioase tânguiri, mă făcea să mă urc pe acoperiş şi să privesc zarea cu ochii ibovnicului ce aşteaptă ibovnica. Degeaba strigam inimii: „Mai ai răbdare un an-doi, apoi vom avea bătrânețele asigurate”!

Zadarnic! Inima care nu îmbătrâneşte duce pe om de râpă. Haidem, deci, şi de râpă!

Vând torul la repezeală. Cu mica avere rorunjită în unsprezece ani de trudă, iau calea oceanului ca un gentleman cu mantaua pe braț, costum de turist cu jambiere şi bocanci, caschetă trasă pe ochi, geantă de piele de crocodil, baston cu monogram, inel cu briliant şi de miliardar. Morga mea de miliardar, însă, nu împiedica pe un ştrengar, la Buenos-Aires, să mă păcălească cu o sticlă de parfum plătită, „chilipir”, o sută de franci şi care era plină cu... apă chioară. Nici pe un alt afurisit care-mi ținea calea la Rio de Janeiro cu un luxos album „plin”, zicea el, cu „admirabile gravuri obscene”. Şi, într-adevăr, tot ferindu-se de pasagerii de pe puntea vasului, el îmi arătă, una, două, trei gravuri, admirabile.

— Toate sunt aşa, señor, una mai frumoasă decât alta. Dar, nu umbla în album acuma: dacă sunt prins, intru în puşcărie. Ai să guşti pe urmă!

Plăteşte. Şi, după plecarea vasului, mă duc în cabină să... „gust”. Prima pagină: frumoasă: a doua: şi mai frumoasă: a treia: albă! a cincea, a şasea: albe! Trag eu degetul, frrr! Tot albumul era „plin” de... hârtie albă!

Nu-i nimic. E permis omului deştept să fie şi prost uneori. Căci, altfel, cum ar şti când e deştept? Şi, luând din nou aerul de miliardar, mă duc şi strâng mâna comandantului pe, întrebându-l câte „noduri” face vasul, ce „tonaj” şi alte braşoave pe care le ştiu toți copiii la Sulina. În de mâncare, glumesc în limba spaniolă: iar în salon sau pe promenada, zeflemisesc în franțuzeşte pe secăturile care se nasc în papură şi nu ştiu să întrebe de o stradă, în altă țară, fără să alerge după dragoman.

Apoi...

Apoi debarc şi mă plictisesc, fie la Madrid, la Paris, ori la Fondra. Timp de şase luni, vântur lumea cea mai banală din câte

există: leneşi de profesie, proşti din vocație, martiri ai „bunei” educații -lume care poartă, drept obraz, o băşică de porc sulemenită: care dezinfectează cu sublimat un pahar, fiindcă a ăzut o muscă în el: se trezeşte din somn la prânz şi ia picături de poftă de

— 128-

mâncare: se culcă dimineața, după ce-a luat noaptea o curățenie, care-o face să iasă afară pe gură: vorbeşte ca gramofonul, strănută ca pisicile, şi-şi petrece un sfert din viață tăindu-şi bătăturile şi lustruindu-şi unghiile. Asta e lumea „bună”.

După ce am văzut în ce-i sta „bunătatea”, m-am gândit să nu mo înainte de-a vedea şi eu ce-i aia să „joci” la Monte Carlo, unde „senzațiile” sunt unice. M-am dus, m-am înfierbântat în fața porcoade aur trase cu grebla pe zeci de mese verzi, am jucat şi am pierdut, din vanitate, trei sferturi din ce agonisisem cu economie în unsprezece ani.

În sfârşit, iată-mă uşurat!

Somptuosul Cazino de la Monte Carlo posedă nişte salonaşe retrase, discrete, unde jucătorul „curățat” poate să-şi tragă în voie un glonte în cap. Nici nu m-am gânditlaun astfel de sport. Dacă unii oameni îşi pierd capul, după ce-au pierdut averea, eu mi-am regăsit capul, de îndată ce m-am pomenit „left”.

Când te afli la Monaco, Genova e un pas. La Genova, Dumnezeul tuturor naufragiaților de teapa mea îmi scoate înainte pe un comandant englez, pe care-l slujisem, odată, cu cinste şi cu pricepere. El mă agajă, în mai puțin timp decât îi trebui ca să-şi umple luleaua.

Trei luni mai târziu, treceam Gibraltarul, venind din Indiile engleze, iar după doi ani, debarla Plymouth, având o bună sumuşoaă, câştigată în traficul de haşiş.

O şterg în Mexic, unde cumpăr o mică fermă într-unul dintre ținuturile cele mai periculoase, dar care umplu pământul cu mii de rațe, fără să-ți dai osteneală decât să le păzeşti. Ele nu cer decât apă, pe care o au din berechet, iar ca pază, trei puşti bune. O aveam şi eu pe a mea, care făcea cât şase, numai atât că trebuia s-o țin mereu întinsă împotriva celorlalte două, care erau în serviciul meu. Asta nu e o afacere uşoară în țara în care omul nu vrea să-şi dea nici osteneala de-a păzi nişte dihănii, dar unde un copil îți trimite un glonț, ca şi cum te-ar păli cu o pătlăgică. Nu voiam să cred. Am făcut trista experiență.

După trei ani de somn iepuresc, cu puşca în braţe, îmi simţeam chimirul greu de aur, dar, într-

o seară, ieşind să fac „ronda”, un plumb cumpărat cu banii mei îmi străbate pieptul drept! A doua zi, trezindu-mă din leşin, raţele erau toate la locul lor chimirul meu, însă, nu mai era, iar eu, greu rănit şi singur... Cele două puşti amice mă apăraseră, cum apără funia pe spânzurat.

Nu disperez. Un accident destul de banal prin partea locului! De altfel, nici nu mai aveam poftă să întreprind altceva. Se întinsese funia răbdării prea tare. Mă vindec. Şi, de data asta, în loc de oameni mă înconjur de opt câini, mari ca nişte viţei şi răi de-şi mâncau cozile sinceră societate de amici căreia n-am putut să-i găsesc pereche până azi.

„De ce, m-ar întreba cineva, cătot societatea oamenilor ră?” Dar, care e societatea oamenilor buni? Cu toate c-am fost în viaţă un om dibaci şi în stare să-mi dau capul de perete când nu înţelegeam ceva, niciodată munca cinstită nu mi-a adus altceva

decât cu ce să trăiesc de azi pe mâine. Deci, să arzi întreagă această sărbătoare a existenţei, care se cheamă ziua, ziua care trece, s-o arzi din zori şi până-n noapte, numai şi numai ca să ţii hoitul pe picioare! Apăi asta e menirea vieţii? Nu are omul şi cap? şi suflet? şi inimă? Tot ce închide cuvântul simţire şi care, cel puţin la unii oameni, ocupă primul plan al existenţei? Unde e societatea care să spună omului: „Trăieşte cum înţelegi, cu condiţia să nu faci rău altuia”!

Şi, atunci, mi-am zis: am să mă omor timp de câţiva ani, iar restul zilelor am să le împart aşa cum a decis Creatorul, adică puţină vreme sacrificată întreţinerii hoitului: multă vreme, tot restul vremii, pentru cuget şi simţire, căci aşa e drept: n-ai foame decât de trei ori pe zi, dar nu încetezi o clipă de-a gândi, a visa, a admira. Şi cum în întâia încercare îmi făcusem de cap şi m-am înecat la mal ca ţiganul, voiam acum din două, una: să reuşesc ori să pier.

Alţi trei ani trecură -trei ani în care am simţit în mine pe omul de-acum o mie de secole, când duceam degetul la trăgaci de câte ori zăream o făptură umană sau auzeam un lătrat mai aprig, când mă îmbătăm de pustietate, ţipam de dorul unei femei cât de slute, strângeam labele câinilor şi le sărutam boturile: inimă vie strânsă în cleştele menghinei!...

Ca să nu atrag iarăşi asupra mea vreun plumb doritor de aur gata, n-am mai vândut decât prea puţin. În schimb, aveam în faţă-mi, tocmai bune a fi cărate de negustor, vreo zece mii de dihănii a treizeci de bani bucata, vândute pe loc: suma nu era de dispreţuit. De astă dată, mă credeam om prevăzător. Da de unde! Şi aprigul neprevăzut sosi într-o după-amiază, pe la ora două, sub forma acelui cataclism care se cheamă ciclon.

Dezlănţuit cu iuţeala fulgerului, avui de-abia timp să fug acasă şi să închid în grajd cei trei câini care erau cu mine. Ceilalţi hoinăreau după ouă de raţă. Refugiat în etajul superior al fermei, asistai neputincios la dezastru. El fu formidabil! Un ceas după dezlănţuire, ferma nu mai avea nici acoperiş, nici ferestre, nici porţia iar interiorul era spălat de şuvoi ca un canal. Iuţeala vântului mă îneca, mă zăpăcea, apele se ridicau cu atâta furie, încât mă aşteptam să fiu prăvălit cu fermă cu tot. Seara se coborî cu un răsuflet de fire obosită, iar noaptea o petrecui ascultându-i geamătul. Dimineaţa, în linişte a de cimitir care urmă ciclonului, printre copaci dezrădăcinaţi şi sfărâmăruri de alte ferme aduse de potop, mai îmi rămăsese, din zece mii de raţe, vreo două sute, care pluteau capii, cu picioarele rupte, deasupra apei, în două cu nămol. Din cei opt câini, n-am mai zărit nici măcar o coadă, o ureche, un picior! Pierderea asta îmi fu mai dureroasă decât orice: unul dintre ei mi-era mai preţios decât averea! Totul am uitat din pierderile mele repetate: n-am să uit cât oi trăi pierderea acestui prieten -căci, cu siguranţă, în misterul concepţiunilor, grave abateri, stupide greşeli trebuie să aibă loc: indivizi, destinaţi animalităţii, capătă figură umană, iar animale înzestrate cu facultăţi pe care le întâlneşti cu greutate printre oameni, vin pe lume în piele de dobitoc.

Am plecat.

Am plecat cu puşca pe umăr, cu ce aveam pe mine, şi cu un băţ, după ce am aruncat o ultimă

— Lăudat fie Cel ce a creat viaţa şi a complicat-o în aşa fel, că nu ne mai putem regăsi.

Vina nu e a Lui, căci El nu ne-a dat creierul ca să explicăm inexplicabilul, ci l-a pus ca un opaiţ care să ne slujească, tocmai cât trebuie pentru a nu ne lovi cu naul de copaci, ori a nu cădea în gropi.

Sotir bău şi luă o mină veselă, ca să nu pară prea sentimental. Adrian, sorbindu-l din ochi cu sete, voi să ştie cum îşi petrece amicul său viaţa:

— Şi tu poți acuma să trăieşti fără amiciție?

— Desigur, când ea îmi întoarce dosul. De altfel, ce-aş putea să fac? S-o rog în genunchi? Obții ceva de la Dumnezeu, rugâl în genunchi?

— Dar, doare...

— Doare, bineînțeles... Totul e durere, unde e iubire şi în asta stă măreția.

— În durere?

— Da, în durere.

— Tu eşti un virtuos, atunci.

— Nu-s deloc un virtuos: virtutea, la pasionați, e refugiul disperării. Şeu nu disper de nimic.

— Ori un stoic, dacă vrei.

— Stoic, şi mai puțin. Eu sunt un om voios, iată ce sunt, voioşia omului care a ajuns să atingă maximul de libertate.

Prietenia o ador. Am avut-o. Am pierdut-o. Şi, aşteptând-o ca să revie, mă gândesc la ea din toată puterea pasiunii mele. În ceasuri de răgaz, când, singur, în camera mea ori pe-un drum singuratic, amintirea prieteniei dispărute îmi răsare în cadrul ei melancolie, uit grijile, uit prezentul, întind brațele înainte şi mă predau chipului atât de iubit. Atunci, retrăiesc clipe trăite şi care în cruzimea existenței n-au putut să aibă continuitate. Pentru inimile lipsite de pizmă, bucuria acelor clipe e desăvârşită, căci amintirea lor revine dezbărată de orice urâțenie.

Uită-te ce se petrece în ora asta cu noi: tu poți să nu fii acela pe care îl visează sufletul meu -asta nu mă-mpiedică să trăiesc un ceas de mare mulțumire, de adevărat balsam al inimii. De altfel, o ştiu -şi toți idealiştii observatori ai vieții ajung s-o ştie cu vremea -că sublimul nu există decât prin dorință. Şi, deci, dacă amiciția e frumoasă, când poate te înşeală, de ce n-ar fi tot atât de frumoasă, când eşti sigur că nu te-nşeală, cu alte cuvinte, când dorul tău o cheamă. Soarele e mai iubit când se ascunde în nori vreme-ndelungată, probă că toată lumea cată spre cer când întârzie să apară.

Nu vreau să spun că lipsa prieteniei e îndurată, de către afectuoşi, fără țipete şi fără lacrimi,

— 131-

dar tocmai durerea e aceea care dă Strălucire sentimentelor frumoase. Călătoriile, mie, care sunt un călător înnăscut, îmi par mult mai fascinatoare, când sunt închis într-un şantier. Iar când, după câteva luni de sclavie modernă, îmi smulg piciorul din angrenaj şi

zbor spre câmpia înflorită, ori spre muntele cu chica verde, toate forțele vieții vin să-mi șoptească -cu murmure de îngeri cerești -că omul înzestrat cu simțire, omul din naștere bogat, n-are dreptul să se plângă de viață, că ceea ce nu poți să trăiești direct și în libertate, o trăiești indirect, prin amintire, chiar și într-o gheenă a muncii, unde sărmanii cu duhul nu doresc ora de libertate decât ca să dea fuga la cârciumă, la cărți, la dans, la sport: izvoare de bucurie ale gliei.

Să te curbezi sub greutatea unei dorinți, a cărei îndeplinire ți se refuză: să gemi sub apăsarea unei cotropitoare nostalgii: să-ți simți toată ființa năvălită și cu atâta avânt transportată pe aripile unei amintiri, încât să privești cum unealta îți scapă din mână -iată ce-mi place să numesc o inimă acră de prieten! Inima acră este cea mai bună prietenă a unui prieten, cel mai bun tovarăș al celora care cer prea mult vieții: ca singură ne rămâne credincioasă și ne satisface în întregime...

Mi se pare, Adrian, că tu ești unul dintre acești nesatisfăcuți cu inima acri și că, deci, rămânând singur, drumul tău va fi amarnic...

— Dar eu n-am să fac niciodată rău unui prieten, ca să-l pierd, făcu Adrian cu spaimă.

— Dă-mi voie să-ți spun, mai întâi, că nu există amic așa de sfânt! Poți face rău unui prieten, fără să vrei sau fără să recunoști, fără chiar să-ți dai seama. Dar nu e deloc nevoie să faci rău unui prieten, ca să-l pierzi. Pierdem un om, cum pierdem o femeie, așa, tot iubind. Și te vezi, deodată, singur, fără să știi cum, nici de ce... La început nu bagi de seamă și-ți continui drumul tot vorbind, ca și cum ai fi mereu însoțit. Apoi, realitatea străbate, gonind amăgirea, dar nu vrei să crezi, nici să accepți. Mai pe urmă crezi și accepți.

Atunci începe cea mai urâtă și cea mai frumoasă dintre vieți, în același timp. Cea mai urâtă, fiindcă îți închipui încă multă vreme că marile amiciții se fac la toate răspântiile și că orice om care râde sau care plânge ascunde un amic. Vezi mâini ce se strâng frățește la atâtea colțuri de străzi, fețe ce-și surâd, oameni care se sărută prin gări și la cafenea, și-ți zici: Ăștia sunt prieteni! Dar eu? Nu sunt și eu un prieten?!"

Și iată-te intrat pe mâna întâiului venit, care ți-a spus o vorbă mai dulceagă, te-a privit cam așa și ți-a strâns mâna nu știu cum. Tu-l cauți. Ba chiar el te caută, și atunci îți pare și mai bine. I te deschizi, opărești nițel pe prietenii pierduți, numai ca să-i faci plăcere, te umfli, îl iei cu asalt -și, deodată, îl vezi că dă-ndărăt speriat și se uită la rine ca la un nebun. Sărmanul om venise în duminica aia doar ca să faceți

împreună o partidă de biliard, să-ți vorbească de ceva afaceri, ori de-o femeiuşcă -şi tu te-apuci să-i vorbeşti de inima ta, care nu-l priveşte, ba chiar şi de-a lui, care nu te priveşte deloc!...

Astfel, de-o sută de ori ai să iei o sticlă strălucitoare drept un diamant, şi ai să cunoşti, în

— 132-

chipul acesta, ridicolul măreției amicale. Dar, după atâtea convulsiuni şi sacrilegii, iată că vine liniştea, balsamul unei inimi potolite. Doliurile cele mai grele de îndurat nu sunt acelea pentru care afişăm o cârpă neagră, iar durerile cele mai crunte nu sunt acelea pe care le simțim dintr-o dată. În linişte, tu vei mai suferi încă, dar atunci vei şti că suferința aceea e binefăcătoare şi trebuie s-o taci, căci oamenii nu sunt sensibili decât mizeriilor care le sunt comune. Plângându-te unui brav comerciant de pierderea unui amic, tu rişti să-l auzi spunându-ți că nici el nu mai crede în prietenie, de când a împrumutat o sută de franci unui prieten şi nu l-a mai „văzut în ochi". Şi pământul e plin de comercianți. Or, tu ştii că afecțiunea a cărei pierdere o deplângi n-are nimic de-a face cu banii, dacă nu de a-i oferi cu promptitudine. Iată în ce chip vei cunoaşte adâncimea prăpastiei, unde zace înțelegerea umană şi de unde te vei ridica pe culmile suferinței neînțelese.

Dar, n-ai să rămâi pe acele piscuri de amețitoare singurătate! Cu cât vitalitatea unui om e mai puternică, cu atât voința renunțării e mai slabă. Şi întocmai ca jucătorul care devine cu atât mai furios în patima sa cu cât s-a abținut mai multă vreme de la joc, tot aşa şi tu ai să te cobori ca un curcănaş, de pe înălțimile unde te-ai cocoțat şi ai să-ți încerci iar norocul. Ca şi jucătorul, ai să obții mici revanşe care au să te facă să-ți uiți calmul şi măsura, ai să te aprinzi, ai să pui totul pe o carte şi ai să pierzi cu brio! Căci în totul pe lumea ata există o mediocritate şi peste tot ea e îngăduită, necesară vieții, ca bijuteria falsă: e nevoia ce-o simte omul de-a voi să facă, cu orice preț, nu ceea ce-i în stare, dar tocmai ceea ce nu-i în stare. Dar, dacă mediocritatea se complace peste tot, fără mare risc, în prietenie ea îşi frânge gâtul. Aşa că, tocmai când ai crezut că ai pierdut orice speranță, că te-ai ruinat, ca jucătorul, tocmai atunci ai să vezi că vine o inimă nouă, tânără de tot, dar bătrână de experiență şi-ți spune că ai câştigat bătălia: e greu să găseşti un mare prieten? Apăi dacă ar fi uşor, l-ai fi descoperit de mult, din prima cârciumă! Şi de ce te plângi? Că nu-l ai numaidecât? Dar, ce, ori crezi că prietenia mare se rotunjeşte la strung?

Resemneazăte şi aşteaptă. Dacă printro fericită întâmplare a încrucişărilor de drumuri ai avut norocul să cunoşti acea prietenie are vizitează inima cu repezeala inspirației, se duce şi rămâne surdă la chemările tale ei bine, aşteapt-o: acolo unde se află, şi ea suferă şi te doreşte, căci un amant al prieteniei, după ce a primit sărutarea altui amant al prieteniei, nu-l poate uita cu uşurința cu care se uită amanții înfierbântați o clipă de setea de-a da naştere la proşti. Trăieşte, deci, cu voluptate, din amintirea ei, căci e nebun acela care blestemă lumina, fiindcă a pierdut vederea: toți orbii trăiesc din amintirea luminii pierdute, iar cei care n-au cunoscut-o niciodată, n-o blestemă nici ei, ci o visează.

Dar se poate întâmpla să cutreieri lumea şi să nu întâlneşti o prietenie egală aceleia care zvâcneşte în pieptul tău. Asta nu înseamnă nimic altceva decât că drumurile a două vieți, care trebuiau să se încrucişeze, au mers paralel, de la naştete până la groapă şi numai un prost poate să creadă că un al doilea om ca el nu mai este pe pământ.

— 133-

Prietenia e Iubirea care înnobilează viața şi-i dă un sens. Ea se contopeşte cu generozitatea şi e singurul sentiment dezinteresat. Pierdută, omul trăieşte din dâra ei luminoasă. În veci negăsită, urmele ei se văd pe toate cărările vieții. Oriunde vei pune piciorul, omule iubitor, te vei regăsi cu prietenia, căci altfel ce-am deveni când am ajunge undeva şi am şti ă nimic nu ne aşteaptă? Ce-ar fi când am pleca şi am fi siguri că nimeni nu se va mai gândi la noi?

Prietenia e în noi. Torul vine din noi, nimic nu vine de-afară. Şi acela care nu găseşte ubirea în el, nu găseşte afară nimic. Fără dragostea care ne fecundează inima, toate frumusețile terestre sunt reci şi înspăimântătoare. Sinuciderile melancolicilor sunt mai numeroase în luna mai decât în octombrie, fiindcă surâsul de azur al firii reînviate nu se mai acordă cu cerul de plumb al inimii lor vlăguite, stinse.

Răsărituri şi apusuri ce vărsați văpăi de aur peste nesimțirea lumii: şi voi, cerurilor străvezii, ce vă contopiți cu marea: şi voi, nopți de-argint, mărturii nepieritoare: şi voi, preumblări nesfârşite pe poteci unde te îmbată balsamul de răşină, ori pe ape frământate de fioruri ce-ați deveni voi, toate aceste măreții, fără Iubirea care e în om? Dezolări neptuniene!

Farmecul e în noi, întreținut de ubire. În afară: marea Indiferență!...